

De mummies van Almen:
***Quick scan naar de inhoud van de crypte van de
Protestantse kerk in Almen, Gelderland***

drs. N.T.D. Eeltink

Osteologische Rapportage Aestimatica 19

Aestimatica

Archeologisch, Osteologisch en Cultuurhistorisch Adviesbureau

Postbus 154 / 7550 AD Hengelo (NL) / Telefoon: 074 750 42 69
E-mail: info@aestimatica.nl / Web: www.aestimatica.nl

2 Inhoudsopgave

1	-	Titelblad	-	-	-	-	1
2	-	Inhoudsopgave	-	-	-	-	2
3	-	Administratieve gegevens	-	-	-	-	2
4	-	Inleiding	-	-	-	-	2
5	-	De doodskisten	-	-	-	-	3
6	-	De mummies	-	-	-	-	7
7	-	Conclusie	-	-	-	-	11
8	-	Literatuur	-	-	-	-	13

3 Administratieve gegevens

Projectcode Aestimatica:	AlmMumm
Uitvoerder:	Aestimatica Archeologisch en Cultuurhistorisch Adviesbureau
Onderzoeker en auteur:	drs. N.T.D. Eeltink; Aestimatica, KNA-specialist fysische antropologie & senior KNA-archeoloog
Opdrachtgever:	Kerkenraad van de Protestantse Gemeente Almen
Onderzoeksubjecten:	De mummies in de crypte van de N.H. kerk te Almen (Gld.)
Vindplaats:	<ul style="list-style-type: none">• Protestantse kerk, Dorpsstraat 36, 7218 AH Almen• Kaartblad 33F; RD-centrumcoördinaat crypte: 217.631/463.627• Rijksmonumentnummer: 16710
Onderzoekstype:	Quick scan
Rapportage:	Osteologische Rapportage Aestimatica 19
Afbeeldingen en opmaak:	drs. N.T.D. Eeltink / Aestimatica (anders aangegeven in bijschrift)
Publicatiedatum:	4 november 2019

4 Inleiding

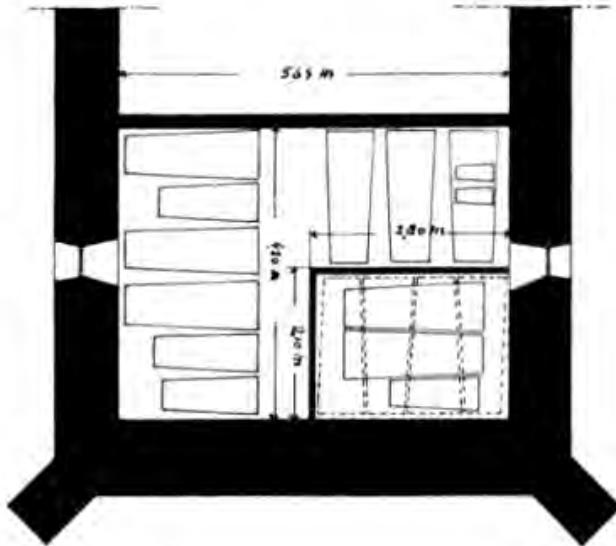
Op 12 juli 2019 werd een quick scan uitgevoerd naar de crypte van de Protestantse kerk te Almen (Gld.). Het onderzoek werd verricht door Norbert Eeltink (Aestimatica, Hengelo) in de functie van senior archeoloog en fysisch antropoloog in opdracht van de kerkenraad van de Protestantse Gemeente Almen.

De voorgeschiedenis en de resultaten van het onderzoek ten aanzien van de crypte zijn gerapporteerd in de rapportage: De crypte van Almen: Quick scan van de crypte onder de Protestantse kerk in Almen, Gelderland (Eeltink 2019). In de crypte bevinden zich uitzonderlijk goed bewaard gebleven doodskisten (afbeeldingen 1 t/m 10 in dit rapport). In enkele van deze kisten werden menselijke resten aangetroffen. De kisten en hun inhoud zijn het onderwerp van de onderhavige rapportage. Op grond van ethische overwegingen, primair piëteit en discretie ten aanzien van de overledenen, is gekozen de resultaten hieromtrent afzonderlijk te rapporteren.

Aestimatica dankt de kerkenraad en zijn vertegenwoordiger Sietze Weesjes en het Almense comité, in het bijzonder (alfabetisch) Joost Dijkman en Chris Klein Nengerman. Daarnaast dankt Aestimatica eveneens alfabetisch Ed de Groot, Michel Groothedde en Erica Rompelman.

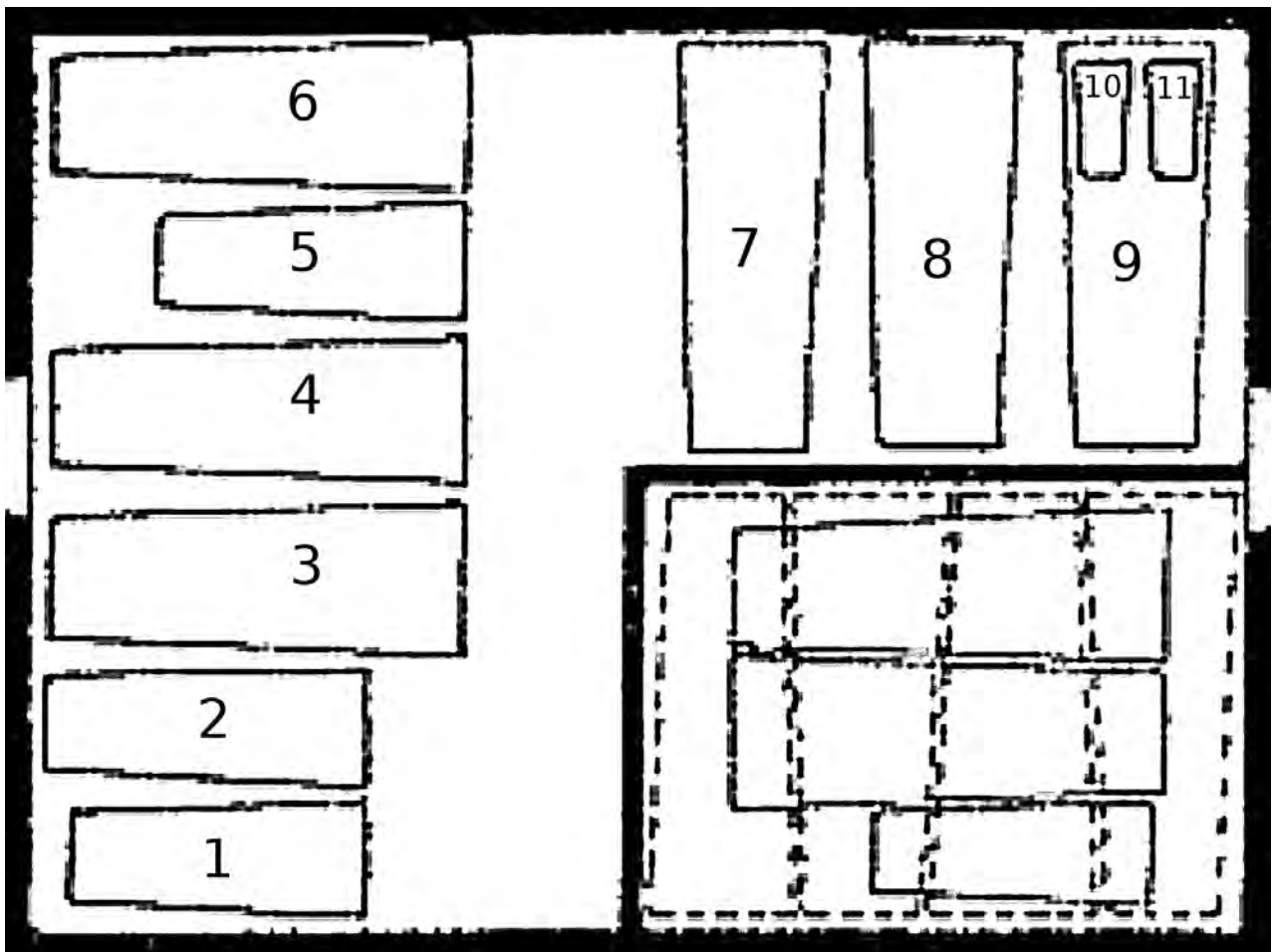
4 De doodskisten

De crypte van Almen is verdeeld in twee ruimtes, een hoofdruimte en een daarvan afgescheiden bijruimte die ongeveer een kwart van de gehele grafkelder beslaat (afbeeldingen 3 & 4). In beide ruimtes zijn uitzonderlijk goed bewaarde doodskisten aanwezig, vermoedelijk gemaakt van eikenhout. Het betreffen kisten van volwassen formaat, een iets kleinere kist van een onvolwassene of kleine volwassene en kisten die zo klein zijn dat deze waarschijnlijk voor kinderen waren, in twee gevallen zo klein dat deze vermoedelijk voor baby's waren bedoeld (afbeelding 4, kisten 10 & 11).

Afbeelding 3: Plattegrond van de Almense crypte met de situatie in 1915 (westen boven) (De Graaf 1926, 307).

De doodskisten in de door een muur geheel afgesloten bijruimte konden tijdens de quick scan niet worden onderzocht, maar via in de muur aanwezige kleine ventilatieopeningen is te zien dat deze kisten in een uitstekende conditie zijn (afbeelding 10). Een tekening met de situatie in 1915 toont zeven kisten in de bijruimte. Ze zijn in twee lagen opgesteld en deze lagen zijn 90° ten opzichte van elkaar gedraaid (afbeeldingen 3 & 4). De deksels zijn voorzien van teksten (zie onder).

Afbeelding 4: Tekening uit 1915 met nummering en huidige positionering van de doodskisten.

Afbeelding 5: Crypte van Almen, zicht op het noorden (doodskisten 7, 8, 10 en 11 (9 niet zichtbaar); 4, 5 en 6 deels op de voorgrond).

Afbeelding 6: Crypte van Almen, zicht op het noorden (doodskisten 8 (deels) en 9 met op de deksel kinderkistjes 10 en 11).

Afbeelding 7: Crypte van Almen, zicht op het zuidoosten (doodskisten 4 (deels), 3, 2 en 1).

Afbeelding 8: Crypte van Almen, zicht op het zuidoosten (doodskisten 3 (deels), 2 en 1).

Afbeelding 9: Crypte van Almen, zicht op het zuidwesten (doodskisten 3 (deels), 4, 5 en 6).

Afbeelding 10: Doodskisten in de bijruimte van de crypte, aanblik door een ventilatieopening.

Tijdens de quick scan zijn de kisten in de hoofdruimte genummerd (afbeelding 4 en tabel 1). Aangezien de kisten in de bijruimte niet onderzocht konden worden, zijn deze niet genummerd.

Tabel 1: Overzicht van de doodskisten in de hoofdruimte van de crypte. De doodskisten waarin menselijke resten werden vastgesteld, zijn gemarkeerd met een groene achtergrond.

Kist nr.	Formaat	Deksel-vorm	Open	Sluiting	Handvatten	Tekst	Mens. resten	Textiel	Opmerkingen
1	Klein	Dak	Nee	Spijkers	Nee	Nee	?	?	Vrijwel even lang als kist 2, maar smaller dan kist 2.
2	Klein	Dak	Ja	Spijkers en deuvels	2 x 3	Nee	Ja	Ja	Kist en deksel intern bekleed. Lichaam in doeken gewikkeld. Alleen een deel van het hoofd buiten doeken, maar slechts delen onvergroeide schedel zonder zacht weefsel zijn zichtbaar. Lichaam op laag organisch materiaal gelegd.
3	Groot	Dak	Nee	Blokkop-schroeven	2 x 7	Nee	?	?	Relatief groot aantal deksel-schroeven, minstens 2 x 8.
4	Groot	Vlak	Nee	Blokkop-schroeven	Zijden: 2 x 6 Kops: 2 x 1	Nee	?	?	De kist is in het verleden vermoedelijk verschoven om het betreden via de ventilatieopening te vereenvoudigen.
5	Middel	Dak	Nee	Blokkop-schroeven	Zijden: 2 x 3 Kops: 2 x 1	Ja	?	?	Tekst: regel 1 = "LOUIS•ANTONI•VAN•OYEN" regel 2 = "OBIIT•DEN•16•SEPTEMBER•1780"
6	Groot	Vlak	Nee	Blokkop-schroeven	2 x 3	Ja	?	?	Tekst: regel 1 = "LUDOLPH•HENDRIK•VAN•OYEN" regel 2 = "HEER•VAN•D'EHZE" regel 3 = "OIIIT•DEN•24•NOVEMBER•1780" [spelfout in OBIIT]
7	Groot	Dak	Ja	Oog-schroeven	2 x 7	Nee	Ja	Ja	Kist intern bekleed, deksel niet. Volledig gekleed individu met jas, doodshemd, kousen en muts aanwezig. Resten van een boord(?) rond de nek. Zacht weefsel op het hoofd. Lichaam is op een laag organisch materiaal gelegd (onder bekleding kist).
8	Groot	Dak	?	Blokkop-schroeven (deels met ornament)	2 x 7	?	?	?	Enkele dekselschroeven hebben een urnvormig ornament op de blokkop (brons?). Op de deksel zit een oogvormige metalen plaat, de inscriptie daarop is vooraansnog onleesbaar door aanwezig vuil.
9	Groot	Vlak	?	Blokkop-schroeven	2 x 5	?	?	?	Buiten bereik voor de quick scan. Aan het voeteneind ligt een pak ingewaaide bladeren op deksel.
10	Klein	Dak	?	Spijkers?	Nee	?	?	?	Buiten bereik voor de quick scan. Staat op kist 9.
11	Klein	Dak	?	Spijkers?	Nee	?	?	?	Buiten bereik voor de quick scan. Staat op kist 9.

Hoewel de doodskisten allemaal hetzelfde tapse basisontwerp hebben, is er individuele variatie. Er zijn kisten met verschillende afmetingen, dakvormige en platte deksels, schuine en rechte zijkanten en verschillen in soorten en aantallen dekselschroeven en de vorm en het aantal handvatten (tabel 1). Hoewel sommige kisten geen handvatten hebben, hebben andere kisten een bovengemiddeld groot aantal handvatten, meer dan praktisch gezien nodig is. Dit wijst op een hoge status, niet enkel vanwege het overdadige gebruik van materiaal, maar ook door de mogelijkheid om een groot aantal dragers bij de uitvaart te kunnen inzetten. Bovendien zijn de doodskisten van dikke planken hard hout gemaakt, eveneens een teken van welvaart. Uiteraard onderstreept dit enkel de hoge status die bijzetting in een crypte sowieso veronderstelt.

Kisten 1 en 2 zijn in het echt kleiner dan op de tekening uit 1926. Daarnaast zijn deze twee kisten ten opzichte van de tekening verplaatst richting de buitenmuur. Kistjes 10 en 11 zijn verplaatst naar het hoofdeind van kist 9 en 90° gedraaid. Het is goed mogelijk dat dit is gedaan om niet in de weg te staan bij de werkzaamheden in 1985. Tussen kisten 3 en 4 is meer ruimte dan op de tekening. Wellicht is die ruimte vergroot om de crypte beter te kunnen betreden, mogelijk in 1985.

Afbeelding 11: Met koperen kopspijkertjes op de deksels van kisten 5 en 6 aangebrachte teksten met informatie over de doden.

Op twee doodskisten in de hoofdruimte (nrs. 5 en 6) zijn op de deksels met kopspijkertjes teksten aangebracht over de doden: de naam, sterfdatum en in één geval de titel (tabel 1 en afbeelding 11).

Op de deksels van alle doodskisten in de bijruimte zijn, voor zover dit kon worden waargenomen, ook teksten aangebracht.

Afbeelding 12: Ovale metalen plaat op de deksel van kist 8.

Op de deksel van kist 8 is een oogvormige metalen plaat aangebracht. De gravure op deze plaat is momenteel onleesbaar door aanwezig vuil. De Graaf citeert de gravure die meldt dat dit de kist is van Abraham Verhamme, 48 jaar oud, op 18 februari 1817 te Zutphen overleden (De Graaf 1926, 306). De plaquette is niet verder schoongemaakt tijdens de quick scan om te voorkomen dat de gravure beschadigd zou worden.

Afbeelding 13: 'Rommel' op de cryptevloer onder doodskisten 1 en 2, waaronder puin, hout, een krant met spelling van voor 1934 (rechts), een handvat van een doodskist (linksboven) en het onderste deel van een menselijk linker opperarmbeen (midden).

Op de vloer van de crypte ligt een in dikte variërend pakket dat voornamelijk bestaat uit stof, puin, zand en dergelijke. Vermoedelijk komt dit ten minste deels van de muren en het gewelf van de crypte en deels uit de kerk (zie Eeltink 2019, 11). Op dit waarschijnlijk archeologisch relevante pakket ligt een gevarieerde collectie van uiteenlopende 'rommel' (afbeelding 13). Tussen recent afval als plastic verpakkingen, restanten van

vuurwerk, boombladeren en takjes zijn ook oudere objecten aanwezig. Naast bewerkt meubel- of constructiehout, enkele handvatten van doodskisten en onder meer een krant met de spelling van voor de spellingshervorming van 1934, bevinden zich tevens een aantal fragmenten van menselijke beenderen. Deze botfragmenten vielen echter buiten het bereik van de quick scan en zijn niet onderzocht. Het is mogelijk dat deze uit één van de aanwezige doodskisten afkomstig zijn, maar ze kunnen ook uit verdwenen kisten of graven onder de (voormalige) kerkvloer komen.

5 De mummies

Op meerdere plaatsen in Nederland (en daarbuiten) zijn grafkelders bekend waarin zich natuurlijke mummies bevinden, waarvan de bekendste in Wieuwerd in Friesland is (Kok 2005, 228). Deze grafkelders zijn zo gebouwd dat een luchtstroom het vocht uit de kelders afvoert en op deze wijze in de kelder bijgezette lichamen uitdroogt en mummificeert, zo ook in Almen.

Dat zich in de crypte van Almen natuurlijke mummies bevinden is al lang bekend. Tijdens de diverse bezoeken aan de crypte in ruim een eeuw tijd zijn telkens doodskisten door bezoekers geopend, gevolgd door meldingen over mummies. De oudste gepubliceerde melding stamt uit 1962, waarin ooggetuigen vertellen dat ze in 1915 in de crypte mummies hebben gezien (Leeuwarder Courant 27 september 1962). In de jaren 1915-1916 werd de kerk gerestaureerd en werd de toegang tot de crypte aangetroffen en geopend. In de krant uit 1962 vertelt de dan 77 jaar oude mevrouw Oosterkamp dat ze: *“een gaaf, maar tanig lijk van een man, in ouderwetse kledij”* zag. *“Hij had een soort gevoerde borstrok aan met lange mouwen, gemaakt van ‘gewerkt goed’ met kleine stippeltjes.”* Ze vertelt verder: *“Ik drukte met mijn vinger op zijn wang. Het voelde zacht aan, maar het viel niet uit elkaar”*. De heer Bokhorst (85 jaar) vertelt in de krant dat hij ook een man heeft gezien en een vrouw met een kindje in de arm. Het nieuws verspreide zich snel onder de bevolking, maar het publiek werd niet toegelaten en na de werkzaamheden en een onderzoek naar de crypte en de doodskisten door de heer J. De Graaf, secretaris van de gemeente Gorssel, werd de crypte weer dichtgemetseld.

In 1967 verschaftte een groep Almenaren, waaronder de toenmalige dominee Van Leeuwen, zich zonder toestemming van de kerkenraad nogmaals toegang tot de crypte door een gat in het gewelf te hakken (Dijksman 2018 & De Grood 2018). Daarbij zouden ook foto's en mogelijk zelfs een film zijn gemaakt. Helaas zijn voor zover bekend noch ooggetuigenverslagen, noch het beeldmateriaal bewaard gebleven. Desondanks bestaat een melding van de weduwe van een toenmalige bezoeker. Ze sprak over: *“Een mummie met een harde huid waar haar man tegen aan had getikt. Deze mummie droeg een soort slaapmuts”* (De Grood 2018).

In 1985 moeten de spijlen in de ventilatieopeningen in de buitenmuren worden vervangen en wordt de crypte weer betreden door verschillende mensen. Koster Gerrit Huurnink maakt dan foto's en kijkt in een kist, waarbij hij naar verluidt alleen een “geraamte” heeft gezien (Idem). Schoolhoofd Joost Dijksman kijkt op verzoek van de aannemer in een kist en ziet: *“een gemummificeerde man met een prachtige helderblauwe jas aan en met een paar zwart-leren laarzen [...] in perfecte staat”* (Idem). De nieuwe spijlen sloten de crypte weer af. Sindsdien heeft niemand de crypte bezocht tot de start van het project dat hier wordt gerapporteerd.

Voor de quick scan op 12 juli 2019 werd de kelder weer toegankelijk gemaakt. Het beoogde doel van de quick scan was uitsluitend om vast te stellen of er inderdaad (nog) natuurlijke mummies in de crypte van Almen aanwezig zijn. De gelegenheid werd echter te baat genomen om meteen een goed beeld van de crypte en de doodskisten te krijgen. De opgedane kennis over de crypte is afzonderlijk gerapporteerd (Eeltink 2019).

Gedurende de quick scan is bij alle bereikbare doodskisten voorzichtig geprobeerd of de deksel makkelijk kon worden geopend. De kisten die niet zonder over andere kisten te klimmen konden worden bereikt (kisten 8, 9 10 en 11), zijn niet gecontroleerd. Uit veiligheid en ethische overwegingen werd het niet kies gevonden om doodskisten te beklimmen of verplaatsen. Bij de controles is niet meer niet meer kracht toegepast dan nodig zou moeten zijn om een al geheel losse deksel op te tillen. Zo konden twee deksels een beetje aan één zijde worden opgetild: een kist van een volwassene (nr. 7) en een kist van een kind (nr. 2). De deksels werden op niet meer dan een kier gezet die voldoende was om de inhoud van de kist goed te kunnen bekijken. In zowel kist 2 als 7 bleken menselijke resten en goed geconserveerd textiel aanwezig. Het is goed mogelijk dat met de inzet van twee personen of meer kracht meer doodskisten hadden kunnen worden geopend, maar dat bleek voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen niet nodig.

Bij de quick scan is de inhoud van de doodskisten op geen enkele wijze aangeraakt.

Doodskist 2: Het kind

Afbeelding 14: Kist 2 met menselijke resten en textiel, gezien vanaf het hoofdeind.

Doodskist 2, qua afmetingen een kinderkist, kon worden geopend (afbeeldingen 2 = titelblad boven, 4 & 8). In deze kist werden menselijke resten en textiel aangetroffen (afbeelding 14). De binnenzijde van de kist is bekleed met textiel dat is vastgespijkerd en nog op de plaats zit. Ook de binnenzijde van de deksel is bekleed (afbeelding 15).

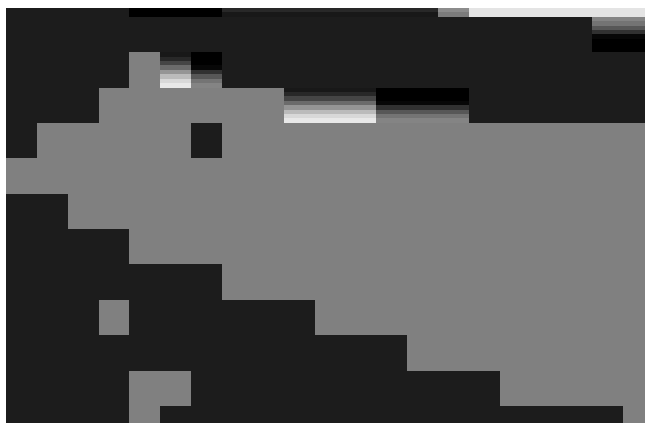
Afbeelding 15: Binnenzijde van de deksel van doodskist 2.

De bekleding, met name van de deksel, is deels verkleurd door de inwerking van vocht. Het individu heeft de afmetingen van een klein kind. Het lichaam lijkt in doek(en) te zijn gewikkeld (lijkwade?), waardoor de persoon zelf nauwelijks te zien is. Enkel delen van de schedel zijn zichtbaar, met name een deel van de hersenschedel dat naar de zijkant is gevallen en los ligt (afbeelding 16).

Afbeelding 16: Het hoofd van het individu met onder in beeld een los schedeldeel.

Het losse en waarschijnlijk onvergroeide schedeldeel wijst eveneens op een kind. Resten van zacht lichaamsweefsel werden niet waargenomen. Het is daarentegen goed mogelijk dat zich onder c.q. in de doek(en) nog wel min of meer goed geconserveerd zacht weefsel bevindt. Het botmateriaal is op zich goed geconserveerd.

Afbeelding 17: Het voeteneind in kist 2.

Het textiel van de kist en rond het lichaam is in het algemeen eveneens nog goed geconserveerd. De stof rond het lichaam is ter hoogte van het bovenlijf enigszins aangetast en 'rommelig', maar ter hoogte van het onderlijf is de conservering beter en lijkt de stof nog geheel op de oorspronkelijke plaats te zitten (afbeelding 17).

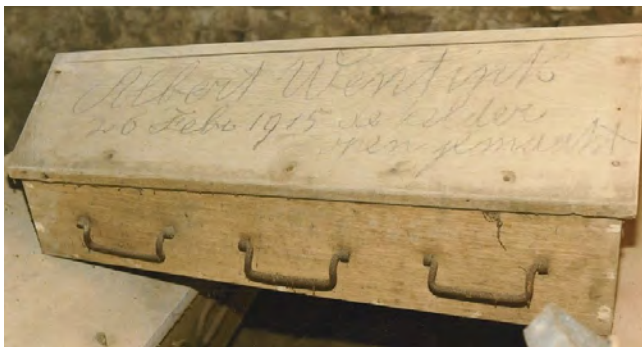

Afbeelding 18: Het hoofd van het individu in kist 2 met een gebreid hoofddeksel (muts?).

Op het hoofd is een gebreide stof te zien (afbeelding 18). Het lijkt een hoofddeksel te zijn, bijvoorbeeld een muts of capuchon van een kledingstuk. De zichtbare stof rond het lichaam heeft een eenvoudige linnenbinding. Verschillen in kleur zouden kunnen wijzen op twee verschillende stoffen die zijn gebruikt, misschien een lijkwade en een doodshemd.

Het was niet goed te zien, maar het is niet uitgesloten dat onder het textiel en op de hersenschedel een (metalen?) object ligt. Dit zou geheel theoretisch bijvoorbeeld het restant van een dodenkroon kunnen zijn. Een dodenkroon is een speciaal hoofdsieraad dat in het verleden soms werd meegegeven aan overleden kinderen en ongehuwden (Edens 2017).

De bodem van de doodskist is met een laag organisch materiaal bedekt (afbeeldingen 14 en 16). Dit zouden snippers hout of boombast kunnen zijn. Het is niet ondenkbaar dat dit materiaal heeft geholpen bij het uitdrogen van de inhoud van de kist en daarvoor zelfs is uitgezocht.

Afbeelding 19: Graffiti van aannemer Albert Wentink, gemaakt op 26 februari 1915 nadat hij "de kelder [had] open gemaakt". Foto uit 1985. (© Protestantse Gemeente Almen)

Op een foto van koster Huurnink uit 1985 is een kinderkist te zien die een grote gelijkenis vertoont met doodskist 2, maar gezien de handvatten niet kinderkist 1, 10 of 11 is.

Deze kist is boven op twee andere doodskisten geplaatst. Op de deksel is een graffiti te zien van aannemer Albert Wentink, die hiermee op 26 februari 1915 vastlegde dat hij de crypte had opengemaakt. Om geen schade aan te brengen aan een mogelijk aanwezige graffiti is de deksel van kist 2 ook niet gepoetst om te controleren of dit opschrift zich inderdaad op deze kist bevindt. De verplaatsing van de doodskist met de graffiti van Wentink, waarbij deze eerst werd opgetild en op de andere kisten werd gezet en later weer terug op de draagbalken is geplaatst, zou de oorzaak kunnen zijn van het opzij vallen van een schedeldeel van het individu in doodskist 2.

Doodskist 7: De volwassene

Direct ten noorden van het middenpad vanaf de dichtgemetselde ingang staat doodskist 7 (afbeeldingen 1 = titelblad boven, 4 & 5). De ligging direct naast en parallel aan het middenpad maakt dit voor bezoekers in het verleden de best toegankelijk doodskist in de hoofdruimte van de Almense crypte. Bij de deksel van deze doodskist ontbreken meerdere dekselschroeven en één dekselschroef steekt voor een aanzienlijk deel boven het hout uit. Dit was een duidelijke indicatie dat deze doodskist in het verleden al eens open was gemaakt. Bij een voorzichtige poging of deze doodskist inderdaad kon worden geopend, bleek dat een aantal van de dekselschroeven aan de zijde van het middenpad los in het hout zaten, waarvan één dekselschroef zelfs was afgebroken. De deksel van de kist bleek daadwerkelijk, wederom zonder meer kracht te moeten zetten dan nodig was om het gewicht ervan te kunnen tillen, wel te kunnen worden geopend.

Afbeelding 20: De mummie in doodskist 7.

In kist 7 bevindt zich een geheel geklede mummie van een volwassene (afbeelding 20). De mummie is bedekt met stof en vuil. De binnenzijde van de kist is met textiel bekleed, die met spijkers werd vastgezet, de deksel niet (afbeeldingen 20 & 25). Deze bekleding is grotendeels losgeraakt en in de kist gevallen, deels over de mummie.

Afbeelding 21: Het gezicht van de mummie.

Van het lichaam is alleen het hoofd te zien (afbeelding 21). Op de schedel is duidelijk nog (opgedroogd) zacht lichaamsweefsel aanwezig, maar rond de mond en neus heeft dit zich bij het uitdrogen teruggetrokken. Verspreid over de huid zijn gaatjes ontstaan. De rechter oorschelp is verschrompeld en (deels) afgevallen (afbeelding 22). Er lijkt geen gezichtsbehairing (meer) te zijn. Meerdere tanden zijn na de dood uitgevallen, maar de aanzienlijk slijtage van de nog zichtbare tanden kan wijzen op een middelbare leeftijd of ouder.

Afbeelding 22: Het hoofd van de mummie.

Op het iets naar links gezakte hoofd draagt de mummie een muts van gebreide stof. Dit kan een slaapmuts zijn. De muts heeft een geblokte boord van afwisselend rechte en averechte breisteken.

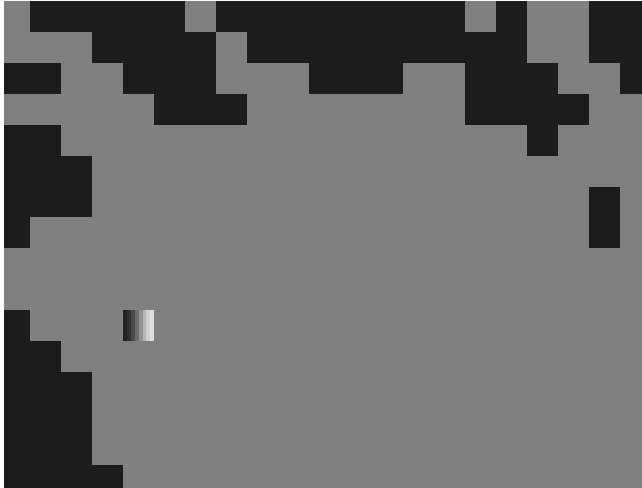
Om de nek is een smalle strook materiaal te zien die enigszins is opgekruld. Dit zouden resten van een boord kunnen zijn.

Afbeelding 23: Bovenlijf van de mummie.

Het individu is gekleed in een halflange blauwe jas met een dubbele rij met stof beklede knopen (afbeeldingen 20 t/m 23). De luxe blauwe stof is gedecoreerd met een patroon van kleine witte stippen, 'vlekjes', symbooltjes of iets soortgelijks. Deze jas zou een kamerjas kunnen zijn.

Deze jas en de algemene verschijning van de mummie wijzen op een man.

Afbeelding 24: Bekkenzone en bovenbenen van de mummie.

Van onder de jas tot op de onderbenen is het lichaam van de mummie bedekt met een eenvoudige geweven stof (afbeeldingen 24 & 25). Het ligt voor de hand om te veronderstellen dat dit een doodshemd is. Doodshemden waren in Nederland de meest gebruikelijke manier om een dode na het afleggen te kleden, zelfs tot in de twintigste eeuw. Het waren veelal ongeverfde lange hemden, soms met losse mouwen.

Afbeelding 25: Het linker onderbeen van de mummie in doodskist 7.

De voeten en de onderbenen onder het veronderstelde doodshemd zijn bedekt met gebreide kledingstukken, naar verwachting lange kousen of nog langere beenbekleding (afbeelding 25). Wat opvalt, is dat de voeten wel erg dik zijn voor enkel een normale voet met daarover een kous. Dit zou kunnen betekenen dat onder deze kousen nog meer

kledij of vulmateriaal aanwezig is of dat de voeten door een ziekte of andere lichamelijke (ouderdoms)klachten zijn opgezwollen. Theoretisch zouden ook ontbindingsprocessen een oorzaak voor het opzwellen van de voeten kunnen zijn.

De mummie in doodskist 7 ligt eveneens op een laag organisch materiaal die mogelijk uit hout- of bastnippers bestaat, maar in tegenstelling tot het kind in doodskist 2 lijkt het organisch materiaal in doodskist 7 (tenminste deels) onder de bekleding van de kist te zijn gelegd (afbeelding 22).

7 Conclusie

De primaire onderzoeksvraag, namelijk of in de crypte van Almen mummies aanwezig zijn, moet in ten minste één geval bevestigend worden beantwoord en het is waarschijnlijk dat het niet bij één geval blijft. Bovendien komen de waarnemingen tijdens de quick scan in aanzienlijke mate overeen met de informatie die de historische bronnen over de mummies leveren.

In doodskist 7 werd een goed geconserveerde natuurlijke mummie van een volwassene aangetroffen, vermoedelijk een man. De verschijningsvorm en conditie van de mummie passen bij een natuurlijke conservering door uitdroging. Voor zover zichtbaar is nog een aanzienlijke hoeveelheid zacht lichaamsweefsel op het skelet bewaard gebleven, al heeft dit zachte weefsel onvermijdelijk wel enige vervorming ondergaan en beschadigingen opgelopen door het uitdrogingsproces, desondanks optredende ontbindingsprocessen en mogelijke andere invloeden in de loop der tijd, zoals bijvoorbeeld vraat van insecten en temperatuurwisselingen.

De mummie in doodskist 7 is geheel gekleed, in wat er uitziet als kousen, een doodshemd, een halflange jas van een luxe blauwe stof en een gebreide (slaap)muts. Deze kleding, en met name

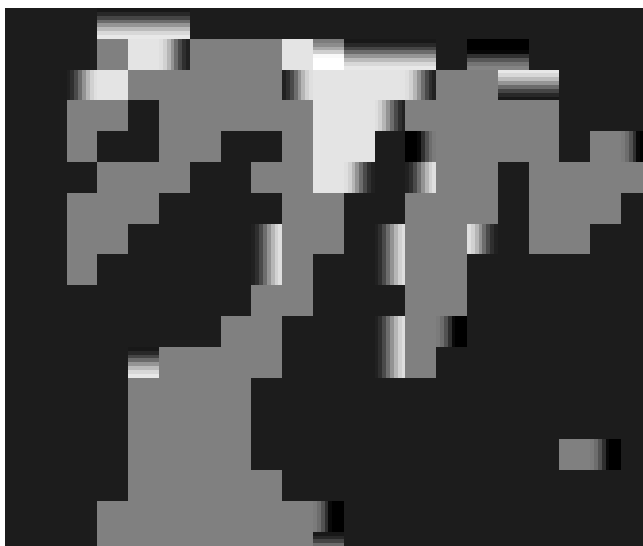
de jas, wijzen er op dat deze mummie het individu is dat in 1915 is gezien door mevrouw Oosterkamp, door de niet met naam genoemde bezoeker aan de crypte in 1967 en door Joost Dijkman in 1985 (zie p. 7 hierboven). Het verschil in zachte en harde huid kan het gevolg zijn van verschillen in bijvoorbeeld luchtvochtigheid of door toegenomen uitdroging in de halve eeuw die tussen beide waarnemingen ligt, mogelijk versterkt door het feit dat de kist na de eerste opening niet meer zo hermetisch was gesloten als voordien. Dat laarzen werden beschreven in plaats van de vermoedelijke sokken is niet vreemd. De vorm van de kousen en de daarop aanwezige laag stof en vuil wekken eerder de indruk van schoeisel dan van voeten in kousen.

Ook in doodskist 2, een kinderkist, werden menselijke resten en textiel waargenomen. De menselijke resten, voor zover (slechts heel beperkt) zichtbaar, betroffen evenwel enkel delen van het skelet zonder zacht lichaamsweefsel, specifiek van de schedel. Het lichaam bleek daarentegen vrijwel helemaal ingepakt in grotendeels goed geconserveerd textiel, bestaande uit een gebreid hoofddeksel (mutsje?) en geweven stof (linnen?) dat naar verwachting een lijkwade en misschien ook een doodshemd betreft. Het goed geconserveerde textiel maakt nog bewaard gebleven zacht lichaamsweefsel hieronder goed mogelijk. Vanwege het feit dat de delen van de schedel nog niet onderling zijn vergroeid, kan ten gevolge hebben gehad dat de schedeldelen los van elkaar zijn geraakt en daarbij toch bewaard zacht weefsel weg is gevallen en nog buiten beeld aanwezig is. Veronderstelde verplaatsing van de kist kan hier aan hebben bijgedragen. Het "geraamte" dat koster Gerrit Huurnink in 1985 heeft gezien, zou dit individu kunnen betreffen.

De vrouw met kind op de arm die in 1915 zou zijn gezien, kan goed in een andere niet geopende doodskist liggen, want bij de pogingen om kisten te openen is niet meer kracht gebruikt dan nodig zou moeten zijn om een geheel losse deksel op te tillen. Het is goed mogelijk dat meer dekzels al loszitten en zonder veel extra moeite door twee personen kunnen worden opgetild en geopend.

De crypte is een goede 120 jaar in gebruik geweest en met de achttien doodskisten die nu aanwezig zijn, geeft dat een gemiddeld interval van ongeveer 6,5 jaar tussen de bijzettingen. De losse handvatten en mogelijk ook de losse fragmenten mensenbot op de vloer, kunnen er op duiden dat meer bijzettingen in de crypte hebben plaatsgevonden dan nu nog kisten aanwezig zijn en in de loop der tijd vervallen kisten op een gegeven moment zijn verwijderd, bijvoorbeeld in 1915. Een plausibele verklaring voor een dergelijke actie zou kunnen zijn dat stoffelijke resten zichtbaar werden, men dit een onwenselijke situatie vond en heeft besloten de getroffen kisten op te ruimen en de desbetreffende individuen in een regulier graf of een knekelkuil te herbegraven.

Volgens De Graaf hebben de doodskisten in de bijruimte een loden binnenbekleding (De Graaf 1926, 308). Mogelijk heeft dit een betere conservering bewerkstelligd, maar het kan ook juist een slechtere conservering hebben veroorzaakt, omdat vocht minder goed kon worden afgevoerd.

Afbeelding 26: Mummies in Wieuwerd (F.) © Nationaal Archief, nr. 2.24.01.03 / 901-3251).

Samenvattend: de mummie(s) in de crypte van Almen zijn een uitzonderlijk fenomeen met een zeer hoge wetenschappelijke en cultuurhistorische waarde. De eveneens aanwezige kleding en overige textiel is zo mogelijk nog zeldzamer dan de mummies. De mummie die in Almen is gezien, doet in elk geval niet onder voor de vier beroemde mummies in Wieuwerd (afbeelding 26). En in Almen zijn nog zestien ongeopende kisten.

8 Literatuur

– – ; 1962. “*Na Voorburg nu ook Almen. In “Almens kerkje” werden in 1915 tanige mummies gevonden.*” in: Leeuwarder Courant, 27 september 1962. (Leeuwarden)

Dijksman, J.P.; 2018. “*Mummies in de Almense kerk.*” in: Ons merkenboek, 36ste jg. nr. 1 - februari. (Gorssel)

Edens, E. 2017. (In)Visibly crowned? Research on “maiden crowns”: their presence and archaeological visibility in graves from Plechelmusplein, Oldenzaal.

Eeltink, N.T.D.; 2019. De crypte van Almen: Quick scan van de crypte onder de Protestantse kerk in Almen, Gelderland (= Osteologische Rapportage Aestimatica 18). (Hengelo)

Graaf, J. de; 1926. “*De kerk te Almen.*” in: Graaf, J. de; 1926. Uit Gorssel's verleden. Bijdrage tot de geschiedenis van het platte land. (Deventer).

Grood, E. de; 2018. De mummies van Almen, feiten en reconstructie. [In voorbereiding]

Kok, H.L.; 2005. Thanatos, de geschiedenis van de laatste eer. (Heeswijk-Dinther)